Коли я задумуюсь над тим, що мені в дитинстві ще довелося ходити посівати, я не знаю, чи радіти з того, бо ж мені припало, чи сумувати, бо ж тим, хто підростав за мною, уже не було можливості те робити, але це було у моєму житті тим, що непомітно формувало мене поряд із іншими подіями.

Народився я у квітні 1945 року в селі на шахтарському Донбасі, де села були вперемішку з робітничими селищами, але й села не повністю були населені тими, хто працював лише у сільському господарстві: ті, що працювали на шахтах (а їх навколо села було відкрито після війни чимало), і ті, що працювали в колгоспі, жителі нашого села розподілялися, мабуть, на дві рівні частини, до того ж часто було так, що з однієї сім'ї хтось був шахтарем, а хтось колгоспником. Тому, мабуть, що люди хоч і працювали у дуже різних галузях, але не відходили із села, не переривалося дотримування ними звичаїв, традицій.

Моє дитинство припало на післявоєнні роки, але запам'яталися не ті, найтяжчі, щонайближчі до закінчення війни, а ті, коли люди вже стали жити заможніше і з їхніх очей зник отой характерний полиск голоду, що так нівечить образ гарного обличчя. Пам'ятаю, не минало жодної неділі, щоб у селі не сталося якоїсь події, яка заторкувала майже всіх мешканців.

У той час інтенсивно стали перебудовувати старі хати, які були ще криті соломою, на нові: вищі, просторніші, криті шифером, а відтак — толока, свято праці для дорослих і нам, дітям, розваги, чи то на конях, що місили глину, розстелену на всю вулицю, чи то на бочці, якою возили воду від річки на толоку.

У наших дитячих душах радісно співало відчуття святкового настрою дорослих, їхня спільна праця, безкорислива, але щедра, тяжка, але радісна.

А то в якусь неділю серед звичних дитячих розваг почуєш раптом звуки гармошки, пісенні вигуки, парубоцьке висвистування — весілля! Яка то радість для очей, стояти десь при дорозі і дивитися, як вулицею проходить весільний натовп! Люди у святковому одязі ніби знайомі, але і якісь інакші, так їх невпізнанно перетворив і одяг святковий, і настрій весільний. Попереду весільної процесії парубок із гільцем, що має кольоровими стрічками та дзвониками видзвонює, а за ним: молода і молодий. Які ж вони гарні, ніби з пісні якоїсь вийшли!

А то якось серед розваг і пустощів на вигоні почуєш серед дня духову музику, стиснеться серце — когось ховають. Часто того, хто загинув у шахті. "Убило у шахті",— шепотінням передавалося селом, і ми, діти, чули той шелест губ дорослих. У кожній-бо сім'ї хтось та працював на шахті.

Запам'яталися проводи в армію, коли новобранця усім селом виводили за село, а він, ідучи вулицею, підходив до односельців, які вийшли до хвірток перед своїми хатами проводжати, і прощався з ними, обіймаючись і цілуючись, як із рідними.

Зовсім малим, у віці посівальника, будила мене мати зимовим ранком і посилала посівати до сусідів, це недалечко, через дорогу лише перейти. Заходив я до хати вісником свята, мені раділи, підводили до покуті, я сипав із жмені пшеничне зерно і промовляв поздоровлення з Новим роком, як мене навчили мати. З радісним відчуттям виходив я з хати, обдарований кількома монетами грошей та жменькою цукерок із бубликом, бо я порадував сусідів: і тітку, і дядька, і дітей їхніх.

Вже як ходив до школи (школа у нашому селі на той час, коли я навчався, була семирічною і україномовною), то з однолітками ходив колядувати. Але вже так, ніби переступаючи межу забороненого. Бо вже в школі обов'язково нагадають перед усіма учнями тих, хто ходив колядувати. Порівняють колядування із старцюванням і наступного разу вже не так хочеться ходити колядувати. Здається, недовго й

протримався той давній звичай після нашого колядування. Вмер той звичай.

Як за моєї пам'яті вмерла і пісня: вечірня дівоча пісня. Якось так непомітно зникла, ніби відлетіла навіки у вирій. В той час стали з'являтися патефони і кіно стали крутити в клубі регулярно. Авторитет фабричної платівки та слава співців зіграли свою роль тих, хто принизив сільських співців у їхніх очах: і голос не такий гарний, і артистка красивіша, де вже з ними тягатися!

Коли усе це є — і звичаї, і традиції, і пісні, то сприймаєш їх як щось цілком природне, як бути чорнявим чи білявим, а коли це зникає, чи від власного недбальства, чи з примусу, то починаєш докопуватися до причин зникнення того, що раніше тобі здавалося незникненним, хочеш зв'язати ту перервану нитку, яка тягнеться із глибини віків, хочеш, щоб і далі ткався той рушник із неповторними узорами, й далі...

Від п'ятнадцяти років почав я робити фольклорні записи. Тепер уже й не знаю напевне, що до того спонукало. Можливо, усвідомлення (чи власне, чи підказане) того, що вірші мають бути образними (на той час я уже пробував віршувати). У тих віршах, які я в той час знав головне із шкільної програми, образності я не знаходив. Взагалі школа якимось чином більше закриває, аніж відкриває красу поетичного слова. На той час я зачитувався поезіями С. Єсеніна. Там було те, чого я прагнув. Але то було в російській мові, неповторні російські вірші, мені ж хотілося, щоб мої вірші були так само неповторно українські. Тому захопився фольклором: і до джерел звернувся, і сам почав робити записи. Одночасно з пошуками образності почалися пошуки специфічного, а воно, як мені в той час здавалося, має знаходитися тільки у фольклорі. З того часу зробив чимало записів з фольклору і етнографії, а пошуки національної специфічності розтяглися на роки і продовжуються аж до сьогодні.

Найпершим джерелом для втамування моїх фольклористичних зацікавлень була моя мати. Чомусь перед тим вважав, звичайно

помилково, що варто мені розпочати цю справу, то мати мені відкриє знання принаймні половини корпусу українських народних пісень (хоча унікальні випадки у фольклористиці є, наприклад, Яв доха Зуїха). Але я був гірко вражений, коли мати змогла пригадати лише три пісні. Три пісні! Цей факт потім я став пов'язувати із її життєвою долею. Не багато дозвілля було у її житті, мало свят було у її житті. Війни, голод, праця з ранку до ночі — отаким було її життя, де вже тут співати! Хоч у душі всі ці роки носила свята, звичаї і по спромозі старалася усе зробити так, як вона знала від своїх батьків: і клечання розкидати по хаті на зелене свято, і паску спекти, і крашанки накрасити на Великдень, і навчити посівати дітей своїх. Мені здається, що все її життя було підпорядковане отому незримому народному календареві, отим неписаним правилам, яких слід дотримуватися і які слід виконувати, не задумуючись над їхньою практичною доцільністю, її матеріальні інтереси були підпорядковані духовним, традиційним. Що знала мати — те редукованим, те в неповному обсязі, згорненим у кілька дій,— вона хотіла передати дітям, щоб і далі ткався той рушник, який не нею ткатися розпочинався, але дітям те все ніяк було передати. Офіційна школа з самого початку вороже поставилася до школи батьків, скільки образливих слів було вимовлено на адресу останньої: забобонні, неписьменні, відсталі від життя, немодні і т. д. Не меншу роль у розтинанні безперервності народної духовної культури зіграло протиставлення (а подеколи й нацьковування) дітей проти батьків (з найвищим виявом цього протиприродного явища: діти відмовляються від своїх батьків!). Так і пішли діти моєї матері у світ з модними пісеньками на устах.

Звичайно, дещо губиться, так би мовити, природно, у результаті міграції населення, перемішування населення з різних теренів України або навіть і різних національностей Су тому середовищі вирізнено національне зникає ще швидше, через неподібність звичаєвих виявів, кожна національна група приховує своє вирізнене, аби не бути висміюваними через неподібність, а в результаті — не збагачення, а нівеляція, приведення до одного спільного, сірого кореня), губиться

через зміну способів господарювання, ставлення до праці, до світу взагалі.

Розпочавши навчання в Київському університеті (1964 року), я з сумом довідався, що український фольклор у ньому студенти вивчають лише два семестри. А мене в першу чергу цікавив фольклор. Чи ж можна за рік охопити ґрунтовними знаннями незліченні скарби українського фольклору, навчитись методиці дослідження фольклору! Навчатися в Київському університеті мені припало лише один рік, потім я продовжував здобувати вищу освіту в Донецькому університеті, звідки був 196S року відрахований.

Але я аж до сього часу продовжую цікавитися фольклором (звичайно, у зв'язку з етнографією) як текстами, так і теоретичними дослідженнями.

За останні роки зробив певні відкриття для себе, хоч і не для студіювання фольклору та етнографії я був змушений проживати роки у рідному селі. Роки від часу мого відрахування з Донецького університету, через заяву про звуження предметів, які всьому університеті викладалися українською мовою. Не маючи фаху, довелося працювати на різних роботах, а це в основному тяжкі, непрестижні, малооплачувані роботи. Але завжди сповнювалося серце радістю, коли вдавалося почути якесь образне слово, чи якийсь фрагмент звичаю чи повір'я.

За теорією лінгвістів Уорфа та Сепіра, кожен народ відображає дійсність через свою мову і культуру, тому дійсність у кожній мові різниться між собою, тому дійсність, відображена в українській мові, є унікальною у порівнянні з іншими мовами. У цьому відіграють визначну роль граматичні категорії, яких в інших мовах не існує: клична форма відмінків, дуаліс, демінутив і т. д. Так хочеться відродити у своїх віршах ті рідко вживані форми! Але дійсність відображається у мові не у вузькому значенні, а також і в тій мові, яку ми називаємо фольклором. Мова — від вигуку до казки! А крім цієї мови, ще й мова немовлена:

обряди, ритуали, звичаї, прикмети. Тому намагаюся у своїй творчості користуватися усією повною українською мовою, а не лише тією, що зафіксована у вигляді лексем у СУМІ. Звичайно, певний обряд чи казка щось означає, але для нас (без спеціального вивчення) зміст і невідомий, і неголовний, для нас те існує лише як. план виразу (так само як і звичайним словом ми користуємося без знання його етимології).

Розуміючи мову отак, я написав кілька віршів.

Для мене ситуація, вихоплена із невпинного плину буття, набуває сенсу лише тоді, коли вона проектується на щось таке, що не підлягає часові, що існує поза часом і вище часу: це фольклор, це історичні події, які були, які є, але не такі, що характеризують лише певний відтинок історичної лінії.

Мова як якесь дерево: то воно насінина, то дерево. Так і якісь комплекси уявлень згортаються у зернину і можуть тривалий час у такому вигляді перебувати в мові. Намагаюся у міру своїх сил і спроможностей відшукати таке явище, яке от-от поглине смерть, і знову дати тому слову прорости у рясне, квітуче дерево.